

také, že v chudých zemích pozitivně fungují často i malé částky, a to je určitě podnět k zamýšlení pro rozvojovou spolupráci.

I poslední – čtvrtá – část **Historie: průkopníci základního příjmu**, je objevná. Markéta Minářová, další z autorek a autorů věnujících se seriózně tématu NZP, vybrala několik výrazných postav z množiny těch, kdo se myšlenkou nepodmíněného základního příjmu zabývali v minulosti. Výběr je zaměřen na ty, kdo viděli jeho sociální a emancipační potenciál. Vedle proslulého autora Utopie z roku 1516, Thomase Morea, se tu objevuje málo známý humanistický filozof Johanes Ludovicus Vives, Moerův současník, který jeho myšlenku systematicky rozvinul. Vivesova kniha *De Subvencione Pauperum sive de Humanis Necessitatibus* byla určena starostovi vlámského města Bruggy a na základě filozofických úvah přinášela doporučené praktických opatření proti chudobě.

Další uvedení myslitelé jsou známí dobře (Thomas Paine, Bertrand Russell, Martin Luther King), ale málo se ví o tom, že i oni se zabývali myšlenkou nepodmíněného základního příjmu. Zajímavá souvislost je také v tom, že Vives, Russell i M. L. King tak činili i v rámci svého úsilí o mír prostřednictvím překonání nerovností.

Celkově kniha *Základní příjem ve světě* velmi vhodně spojuje přístupnost a sdělnost se solidně podloženými věcnými informacemi. I když je zřejmé, že autoři zavedení NZP podporují, neopomíjejí ani námitky odpůrců. A vyvracejí je argumenty, výsledky experimentů i doklady ze stále bohatší praxe.

Veřejnosti byla kniha poprvé představena 23. 6. 2021 na pražském semináři uspořádaném Institutem české levice ve spolupráci s evropskou občanskou iniciativou *Zavedme nepodmíněný základní příjem*. Informace o publikaci podala autorská trojice

a recenzenti. Při živé a dlouhé debatě nezněla zásadní kritika NZP, spíše se debatovalo o možnostech jeho zavedení. Hodně času bylo věnováno také prodiskutování jednotlivých experimentů i s ohledem na kritiku jejich vědeckosti. Autoři byli schopni přesvědčivě doložit relevantnost získaných dat i to, že každým dalším experimentem myšlenka nepodmíněného základního příjmu sílí a získává na přesvědčivosti.

ThDr. Jiří Silný (jirisilny3@gmail.com) je teolog, pedagog a publicista. Věnuje se vzdělávání, aktivismu i praktickým projektům v rámci neziskového sektoru (Vysoká škola zdravotnictví a sociální práce sv. Alžbety, Ekumenická akademie, Social Watch, Družstvo Fair & Bio aj.). Tematicky se zaměřuje na otázky rozvojové spolupráce, sociální a solidární ekonomiky, ekonomických a politických alternativ.

Základní příjem ve světě: Argumenty, experimenty, dějiny II

Jiří Mertl

Hrubec, Marek – Brabec, Martin – Minářová, Markéta: Základní příjem ve světě: Argumenty, experimenty, dějiny. Praha: Epoque, 2021, 144 stran, ISBN 978-80-278-0.

Recenzovaná kniha má ambici českým čtenářům/-kám přiblížit hlavní argumenty pro zavedení nepodmíněného základního příjmu (NZP) a představit vybrané výzkumy a testování tohoto opatření ve světě. Podle recenzenta však tato ambice zůstala poněkud za očekáváním: ačkoliv knihu lze doporučit jako čtivý a nenáročný počáteční vhled do problematiky, kniha nepřináší do diskuse nic příliš nového. To je škoda, protože zde byl potenciál zabývat se i palčivými specifiky českých náhledů na NZP, a více tak otevřít věcnou a relevantní debatu v českém prostředí.

Do čtení knihy jsem se pustil velmi rád, neboť téma nepodmíněného základního příjmu (NZP) mne velmi zajímá a považuji jej za zajímavou sociální politiku, která má potenciál vyřešit celou řadu sociálních problémů.¹ Zároveň v českém prostředí, vyjma publikace *Všeobecný základní příjem: Právo na lenost nebo přežití?* (Praha: Filosofie 2007), kterou spolueditovali a do níž přispěli i dva autoři nyní recenzované publikace, a několika článků z posledních zhruba dvou let v tomto časopise² příspěvky k otevření a kultivaci debaty o NZP téměř zcela absentují. A to navzdory skutečnosti, že v zahraničí probíhá na téma NZP čilá odborná i veřejná debata, navíc podpořená společenskými a ekonomickými dopady způsobenými epidemií koronaviru a zaváděním opatření na zpomalení šíření této nákazy.

V České republice se sice v poslední době objevilo několik řeckně populárních článků v různých médiích, nicméně scházely v nich sociologické a sociálně antropologické pohledy, které jsou v případě NZP zcela zásadní, a naopak převažovaly pohledy ekonomické, navíc v českém podání zoufale konzervativní a podporující řadu stereotypů. Pokud se totiž v ČR vynoří téma NZP, automaticky zareaguje několik českých ekonomů (nikoli eko-

nomek), kteří udusají jakoukoliv debatu již v zárodku, a to pomocí dvou zcela primitivních námitek: 1) *Kdo to zaplatí?* a 2) *Budeme systémově podporovat lenost, což bude mít negativní ekonomické důsledky.* V prvním případě stále řada těchto ekonomů nepochopila, že NZP není jednorázový výdaj nebo časově omezená peněžita pomoc, ale univerzální redistributivní opatření, které je přímo spojeno s daňovou soustavou, aby bylo udržitelné, a nahrazuje také množství peněz již teď vyplácených v sociálním systému. NZP bychom si tedy na základě solidarity platili všichni navzájem. Ostatně Karl Widerquist na toto téma vytvořil několik výpočtů v realitě Spojených států, v nichž názorně ukázal, že NZP je jako redistributivní opatření zcela udržitelným nástrojem.

Druhá výše reprodukováná námitka byla zcela vyvrácena snad ve všech experimentech, které se v souvislosti se NZP realizovaly, a tudíž není vůbec relevantní.

S ohledem na tuto situaci jsem byl velmi rád, že vznikla nová publikace, na níž se podíleli i Marek Hrubec a Martin Brabec jakožto dva hlavní čeští proponenti NZP. Kniha ve mně vyvolala mírné očekávání, že se budou snažit reagovat hlavně na zmíněná česká specifika a vyvracet

mytologizaci a stereotypizaci spojenou s NZP.

Již zde však musím konstatovat, že kniha má očekávání příliš nenaplnila, byť potenciál k tomu měla. Obsah knihy je členěn na čtyři větší kapitoly (rozhovory, hlavní argumenty pro NZP, experimenty se NZP ve světě a historickou kapitolu), přičemž není úplně jasné, jakou roli hrají v knize rozhovory a poslední historická kapitola, jelikož nejsou na dvě centrální kapitoly v podstatě nijak napojeny. V rozhovorech se na úvod dozvídáme některé argumenty na podporu NZP, které jsou ovšem v podstatě zopakovány v následující kapitole, takže nepřináší nic nového a jenom dubluje jiný obsah v knize (případně další obsah v knize dubluje rozhovory). Právě rozhovory přitom měly potenciál jasně tematizovat české otázky ohledně NZP (pokud by byly do rozhovorů zahrnuty), a poskytovat tak jasnou a strukturovanou argumentaci všem českým proponentům a proponentkám NZP. Historická kapitola je sice zajímavá, ale jedná se, žel, pouze o navrstvení poznatků a informací na sebe, a to bez jakékoliv analytické kapitoly, která by dávala podněty jednotlivých myslitelů do komplexnějšího světla

Recenze

a nějakým způsobem by je vztahovala k současným debatám o NZP.

Prostřední kapitoly jsou vzhledem k tematice knihy zřejmě nejvíce stěžejní, nicméně problémem statí o hlavních argumentech podporujících implementaci NZP je skutečnost, že se příliš neliší od příspěvku, který Hrubec s Brabcem napsali již do výše zmíněné publikace *Všeobecný základní příjem*, takže jedinou kapitolou, která v českém prostředí zpracovaně vnáší něco nového, je přiblížení zahraničních experimentů. Ty jsou pro českého čtenáře/čtenářku velmi zajímavé, jelikož na nich vidí, že NZP není utopickým projektem, ale opatřením, které na Aljašce funguje již několik desetiletí a o němž jinde (například ve Skotsku) velmi silně uvažují a existuje tam i silná politická podpora. Nicméně ani tato kapitola se nevyhnula zbytečným nedostatkům, a to kvůli určitým zjednodušením, s nimiž jsou některé experimenty vykresleny, zejména v nizozemském, finském a kanadském případě.

O finském případě se v hodnocené knize pojednává jako o „propracovaném experimentu“, nicméně tento experiment byl aplikován pouze na nezaměstnané osoby (ačkoliv standardem často bývá náhodný výběr z celé populace, případně na základě kvót, nikoli výběr z předem definované populace nebo předem definovaného společenského segmentu). To bývá v odborných studiích poměrně často kritizováno a někteří analytici a analytičky dokonce označují celý experiment spíše za testování možných úprav systému podpory v nezaměstnanosti, ne NZP.

Naopak za nejpropracovanější experiment lze označit ten, jenž byl realizován v Kanadě, protože i po letech z dat, která byla vytvořena, vznikají nové studie přiná-

šející zajímavé a neotřelé poznatky. Nicméně autoři a autorka kanadskému experimentu věnují poměrně málo prostoru. U Nizozemska byl zase pro českého čtenáře poměrně zajímavý vývoj, s jakým se experimenty měly/mají realizovat, neboť tam vznikl spor mezi centrální vládou a některými municipalitami ohledně podoby experimentů. Stejně jako u historické kapitoly následně schází analytická kapitola, která by sumarizovala a kontextualizovala poznatky obsažené v jednotlivých podkapitolách a jasně a přehledně by čtenářovi/ce nabídla dosavadní poznatky, které z experimentů o NZP a jeho dopadech víme.

Knihy tak spíše, stejně jako publikace *Všeobecný základní příjem*, slouží jako obecný úvod do problematiky NZP a ti, kteří potřebují více argumentačně propracovanou studii, musí stále hledat v zahraniční literatuře. Ovšem i v tomto ohledu mám některé námitky, které si nemohu odpustit, a to v zásadě tři.

1) V knize nejsou vysvětleny některé skutečnosti a pojmy, s nimiž běžný čtenář/-ka nemusí být obeznámen. Příkladem mohou být zmiňované experimenty, které zpravidla mají určitou podobu a probíhají s ohledem na určitý standard, čímž poznatky o NZP specificky limitují. V knize nicméně tento standard realizace sociálních experimentů není popsán, takže je otázkou, jaká představa o průběhu experimentů u čtenářů/-ek vznikne. Příkladem takového pojmu může být „mezni daň“, která je v textu použita samozřejmě, ale obávám se, že specifikum tohoto pojmu (příjem je zdaněn takovým způsobem, aby daná osoba odvedla na daních na konci roku maximálně 50 % z tohoto příjmu) není všeobecně známo.

2) NZP je v knize charakterizován jako „finanční dávka“, což v českém prostředí

evokuje pojem „sociální dávka“, kterou NZP rozhodně není, nicméně může to působit poněkud zmateně.

3) Použití pojmu „dávka“, které je symbolicky velmi stigmatizačně zatíženo, spolu s dalšími nepřilíš inkluzivními pojmy („bezdomovec“ nebo „zdravotně postižený“) považují – zvláště v kontextu s NZP jako destigmatizačním nástrojem – za nepřilíš šťastné a podřívající základní principy NZP.

Mrzí mne, že jsem musel v této recenzi spíše využívat kritiku než chválu, protože téma NZP považuji za velmi zajímavé a rád bych jej viděl jako relevantní předmět zájmu v českých debatách. A rozhodně nechci znevažovat úsilí, které autoři a autorka vložili do této publikace. Domnívám se ovšem, že je v tuto chvíli potřeba přejít z obecné politicko-filozofické debaty o NZP k propracované praktické argumentaci cílené na česká specifika týkající se NZP. To tato kniha splňuje pouze v omezené míře, což je škoda.

1 Srov. např. Mertl, Jiří: Pozitivní společenský dopad koronaviru? Impuls k úvahám o solidaritě, empatii, důstojnosti a základním nepodmíněném příjmu. *Fórum sociální politiky*, 2020, č. 5, s. 29-35.

2 Např. Šulc, Jaroslav: Od utopické vize k české realitě aneb Další úvahy k nepodmíněnému základnímu příjmu. *Fórum sociální politiky*, 2021, č. 1, s. 23-26.

Mgr. Jiří Mertl, Ph.D.

(jir.mertl@gmail.com nebo na jmertl@ntc.zcu.cz) je výzkumníkem a analytikem na NTC při Západočeské univerzitě v Plzni (New Technologies Research Centre, University of West Bohemia), Univerzity 8, 301 00 Plzeň. Zabývá se sociální spravedlností, marginalizací, sociální deviací, kritickou sociální prací a kriminologií.

Nekrolog za Ing. Ivo Baštýřem

V pátek 9. července 2021 zemřel ve věku 88 let Ing. Ivo Baštýř, výzkumník s brilantním ekonomickým myšlením.

Jeho celoživotním profesním zaměřením byla oblast příjmů a mezd. Na federálním Ministerstvu práce a sociálních věcí, kde pracoval do roku 1992, byl pověřen vedením odboru příjmů a mezd. Poté nastoupil do Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí jako vedoucí výzkumného týmu příjmové a mzdové politiky.

Coby výzkumník zúročil Ing. Ivo Baštýř v oblasti příjmové a mzdové politiky svoje předcházející zkušenosti získané v decizní sféře a díky svému brilantnímu ekonomickému myšlení zanechal na poli výzkumu příjmů a mezd výraznou stopu. Obzvláště významným příspěvkem se staly jeho poznatky v oblasti minimálních příjmových veličin, které byly aplikovány do sociální praxe v podobě dnešní konstrukce životního a existenčního minima.

Nelze opomenout ani to, že se Ing. Ivo Baštýř později věnoval i dalším aktuálním výzkumným tématům, za zmínku stojí hlavně problematika sociálního a zdravotního pojištění, ekonomické migrace či odlivu talentů. Výzkumné výstupy Ing. Baštýře jsou zdokumentovány například v knihovně VÚPSV, kde lze nalézt u jeho jména více než 80 záznamů.

Spolupracovala jsem s Ing. Ivo Baštýřem na řadě výzkumných projektů, a měla jsem proto možnost sledovat jeho postupy při expertní práci a hlavně být přítomna při vyvozování závěrečných poznatků, při nichž uplatňoval svoji obdivuhodnou schopnost vidět jevy v co nejširších souvislostech a vytvářet korektní syntetické přehledy. I když v současnosti máme možnost zkoumat ekonomické procesy pomocí matematicko-ekonomických modelů na výkonných počítačích, lze se i na tomto poli setkat s odborníky, kteří na základě svých předchozích znalostí a své intuice k předvídání, již disponují jenom osobnosti se zvláštním nadáním, jsou schopni vytvářet spolehlivé předpovědi vývoje ekonomických veličin. Ing. Ivo Baštýř byl právě jedním z těchto vzácných expertů.

doc. Ing. Magdalena Kotýnková, CSc., spolupracovnice Ing. Ivo Baštýře v letech 1992–2006